

Imsen, Steinar. *Da reformasjonen kom til Norge*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk forlag, 2016 (210 sider).

Anmeldt av Joar Haga

Denne boka er eit forsøk på å setje reformasjonen inn i ein stram politisk kontekst. Eit avgjerande metodisk val Imsen gjer, er å insistere på at reformasjonen representerte eit fundamentalt brot med kyrkjeleg tradisjon. Forfattaren tek utgangspunkt i at omgrepet *kyrkje* kan fyllast med ulikt innhald, og korleis ein definerer denne institusjonen får sjølvstgt store følgjer for korleis stoffet blir disponert. I innleiingskapitlet peiker Imsen på at ein kan “belyse forskjellige aspekter ved denne spennende historien”, men det går klart fram at Imsen ser på kyrkja som materiell-historisk avvikla ved reformasjonen. Som det heiter på side 45: “Kirken, i bestemt form, er den institusjonen som hos oss forsvant i 1537, og som i rettslig og organisasjonsmessig forstand for alltid er tapt.”

Dette er ikkje nye tonar frå Imsen. Brotet var også eit avgjerande moment ved doktoravhandlninga hans – eit verk som framleis kastar mykje av seg – og som har ein klar brodd mot alle forsøk på å etablere ein kontinuitet mellom kyrkja i mellomaldrane og kongen sitt religionsvesen etter reformasjonen. Det skal også seiast at fleire av Imsen sine kritiske visittar til Andreas Aarflot og dei ulike utgreiingane (NOU’ar) om tilhøvet mellom stat og kyrkje vitnar om ein diametralt motsett oppfatning av dei historiske hendingane på slutten av 1530-talet. La meg legge til at fleire av desse visittane var elegante og ikkje utan underhaldningsverdi. Kort sagt kan ein seie at Imsen si historie handlar om korleis religionen blir integrert som ein funksjon av den framveksande staten.

På side 16 og 17 utfaldar han dette grunnsynet med ei tilvising til vedkjenninga i Augsburg frå 1530. Der heiter det i artikkel 7 at kyrkja er ei forsamling av dei heilage, der det reine evangelium vert forkynt og sakramenta forvalta rett. For Imsen er dette eit kyrkjeomgrep som er “bevisst utformet i motsetning til pavekirkenes kanonisk-rettslige kirkeforståelse.” Eit slikt syn kan ein nok framleis finna mellom tyske protestantiske ideologar, men det er neppe dekkande for intensjonen i

reformasjonsverket. Intensjonen med vedkjenninga var snarare å vise at dei evangeliske teologane hadde ei *sak* – og ikkje ei særmeining – som var i tråd med kyrkjeleg tradisjon og bibelsk lære. Reformatorane ville offentleg leggje fram at det var motparten som hadde brote med dette sakkomplekset. Då er den rettslege forankringa for kravet på å vinna fram knytt til at Skrifta sin bodskap er klar. Eit slikt utgangspunkt er ikkje innfor rekkevidda til Imsen. Tvert imot er det eit anna moment som er avgjerande for historieframstillinga, og det er slutningane av dei to modellane som her lesaren anar konturane av. Dette presenterer Imsen i neste setning, nemleg at Luther si kyrkje høyrer heime i “ideenes verden” og ikkje i “den materielle virkeligheten.” At det lutherske kyrkjeomgrepet kan fortone seg noko meir *elastisk* enn eit tradisjonelt romersk syn kan ein nok ha dekning for å seie, men at utforminga av ei luthersk kyrkje – eller religionsvesen – skulle vere *spiritualistisk* er nok snarare ein konstruksjon i Imsen sitt ideologiske hovud enn ei tolking som kjeldene gjev rom for.

I det minste burde Imsen ha drøfta om kyrkjeordinansen frå 1537/39 hadde eit saksinnhald som var viktig for dei historiske aktørane sjølv. For Christian den 3. ser det ut som om det teologiske hovudmomentet og innhaldet i *Jesu Kristi* ordinans – det vil seie den delen som ikkje kan veljast – er evident, altså sjølvinnlysande: Evangeliet, tilgjeving av synd osv. Sjølv trekker han bare den naturlege konsekvens av si eiga oppfatning av saka, den delen som vert kalla *vår* ordinans, dvs. å nedfelle bodskapen i “materielle” ordningar som liturgi og prestelovar. Spørsmålet er om ein på førehand skal avskrive referansen til eit ytre saksforhold, t.d. skriftinnhaldet, som ein tom metafysisk overbygning. For Imsen er kongen sin handlemåte derimot eit uttrykk for rein maktbruk. Men ein førmoderne tanke om at det finst eit saksforhold som ikkje let seg manipulere eksisterer ikkje for Imsen. Sagt på ein annan måte: Politikken trer fram som ein *teknisk* kunst, slik Machiavelli forstod han, i Imsen si framstilling er alle *moralske* aspekt borte. Men er dette treffande for København anno 1536 og frametter?

Historikaren kan nok avvise dette skiljet som irrelevant eller misvisande i lys av det massive tapet av kyrkjeleg sjølvstyre, og slik sett

rekne Den norske kyrkja som ein del av staten (s. 22), men det er neppe ei aktverdig dygd for etterretteleg historieskriving å sjå fullstendig bort frå aktørane si forklaring kvifor dei handlar slik dei gjer. No skal det seiast at Imsen har ei drøfting av denne saka litt seinare i innleiinga (s.31–32), men då blir *Jesu Kristi* ordinans bare sett i lys av at kongen åleine har tolkingsmyndighet. Poenget er: Det er ingen instans ved sida av kongen som kan tolka kva *Jesu Kristi* ordinans skulle vere. Denne innramming kan likne på eldre romersk-katolske framstillingar av reformasjonen, der kompetansespørsmålet som tradert kunnskap har vore viktig for å avvise Luther sitt reformkrav: *Ein* mann kan ikkje ha rett mot heile kyrkja si overlevering.

Ei god side ved Imsen si framstilling er den inngåande kjennskapen til dei einskilde aktørane i innføringa av reformasjonen som han framviser. Her er ikkje dei ulike historiske stemmene reduserte til ei felles utviklingsline, sjølv om fellesnemnaren er “den sterke tilknytningen til det geistlige miljøet i København” (s. 69). Særskilt er innplasseringa av Trondheim stift i ein større geografisk kontekst med Jämtland og Uppsala som konkurrentar til København interessant. Ein dominerande konfliktakse for dei nye superintendentane er knytt til innplasseringa i det kongelege embetshierarkiet, og då særskilt det faktum at dei var underlagt “kongens befalingsmann” i stiftet. Her skildrar Imsen dei nye kåra som religionsvesenet lever under med innleving. Kontrasten til den gamle kyrkja blir stendig framheva.

Eit godt innblikk i Imsens historiske vurderingar kan ein finna når han avviser Oluf Kolsrud sin referanse til 18 prestedrap omkring Telemark mellom reformasjonen og 60 år frametter. Dette er berre skryt og segn i festleg lag, seier Imsen, som ikkje finn spor etter drap i lensrekneskapen, protokollar frå domkapittelet eller visitasrapportane til Jens Nilsson (s. 134). Stort sett er folket framstilt som “gjenstridig” og katolsk, i tråd med den gamle teorien til Ernst Walther Zeeden: Verda vart konfesjonalisert ovanfrå. Dette er nok på mange måtar riktig. Men Imsen reflekterer lite over at kjeldematerialet vil framvise langt fleire konflikhtar. Det finst få vitnemål om den “samdrechtighed” som Christen Bang (1584–1678) hevder karakteriserte Christiania og byen i verket

Descriptio Civitatis Christianensis frå 1651. Rett nok har han ein kommentar om lekfolket som gjorde salmesongen til sitt eige (s. 143), men det er snarare unntaket enn regelen.

På sitt beste rammer Imsen inn framstillinga si i ein større geografisk og kulturhistorisk horisont, særskilt med sine skråblikk til kyrkjesoga i Sverige. På sitt verste manglar det heilt. Når det heiter at Christian IV forordning om kyrkjetukt “tegnar bildet av en luthersk tvangsstat, ikke så veldig ulik moderne statsdannelser som vi helst ikke vil bli sammenlignet med”, viser Imsen rett nok sine egne fordommar, men her manglar det komparative utblikket fullstendig.